

حقوق

سازمان‌های بین‌المللی

جلد دوم

دکتر سید قاسم زمانی
دانشیار - انستیتو علامه طباطبائی



مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی

تهران - ۱۳۹۵

سرشناسه	زمانی، قاسم، ۱۳۴۶ -
عنوان و پدیدآور	حقوق سازمان‌های بین‌المللی / سیدقاسم زمانی.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	۲۲۸ ص. جلد دوم، ۲۰ ج.
شابک	۹۶۹-۶۰۰-۸۰۴۰-۷۰-۵ / ۱ ج ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۷۰-۵ ج ۲ /
	۷۱-۲-۸۰۴۰-۷۰-۵ / دوره ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۷۰-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	قیفا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	سازمان‌های بین‌المللی -- مصونیت‌ها و امتیازهای حقوقی
موضوع	International agencies -- Privileges and immunities
رده‌بندی کنگره	JZ۴۸۳۹/۸ج۷ ۱۳۹۵
رده‌بندی دیویی	۳۴۱/۲
شماره کتابشناسی ملی	۴۴۵۰۶۱۷

عنوان	حقوق سازمان‌های بین‌المللی
مؤلف	سیدقاسم زمانی
ناشر	مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش
نوبت چاپ	اول
تاریخ چاپ	۱۳۹۵
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۷۰-۵
بها	۱۷,۰۰۰ تومان

حق هرگونه چاپ و انتشار برای ناشر محفوظ است.

تهران - خیابان کریم‌خان‌زند - خیابان سنایی - خیابان نهم - کوچه گیلان - پلاک ۵

کدپستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ تلفن: ۸۸۱۱۵۸۱-۴ نمابر: ۸۸۱۱۵۸۰

Website: www.sdil.ac.ir

Email: publicationb@sdil.ac.ir

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیا، بیکران حقوق، که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجارب عملی خویش را به جوامع حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح در پیشرفت کشور سهیم شوند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و نشریات خبرگان نخواهد یافت، و هیچ‌گاه مصوبات قبلی خویش را دایمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکمیل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌های علمیه که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق و فقه همت می‌گذارند، افزون بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در توسعه و گسترش ادبیات و دکترین حقوقی کشور بر عهده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش همواره سعی داشته است که افزون بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد؛ زحمات جناب آقای دکتر سیدقاسم زمانی در تألیف کتاب «حقوق سازمان‌های بین‌المللی (جلد دوم)» را ارج نهاده، امیدوار است که این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

www.ketab.ir

فهرست تفصیلی مطالب

عناوین اختصاری	۱۵
مقدمه	۱۷
فصل اول: انحلال و جانشین در سازمان‌های بین‌المللی	۱۹
مبحث اول: مفهوم جانشین	۲۲
مبحث دوم: شیوه‌های انحلال	۲۶
گفتار اول: مفاد اساسنامه (مقررات اساسنامه)	۲۶
گفتار دوم: مفاد دیگر معاهدات و جانشین ضمنی	۲۷
گفتار سوم: اقدامات ارکان عمومی	۲۹
گفتار چهارم: انعقاد موافقتنامه‌هایی با دیگر سازمان‌های بین‌المللی	۲۹
گفتار پنجم: متروک شدن	۳۰
گفتار ششم: تغییر اوضاع و احوال	۳۰
مبحث سوم: نتایج انحلال سازمان‌های بین‌المللی	۳۱
گفتار اول: وضعیت کارکنان سازمان	۳۱
گفتار دوم: وضعیت اموال سازمان	۳۲
فصل دوم: اعمال قابل انتساب به سازمان‌های بین‌المللی	۳۵
مبحث اول: اصول عمومی انتساب اعمال در حقوق بین‌الملل	۳۸
مبحث دوم: اعمال ارگان‌های بین‌المللی	۴۳

- گفتار اول: ارگان‌های سازمان ۴۳
- گفتار دوم: ارگان‌های ملی تحت اختیار سازمان ۴۸
- مبحث سوم: اعمال کارگزاران بین‌المللی ۵۹
- گفتار اول: کارمندان بین‌المللی ۶۱
- گفتار دوم: کارشناسان بین‌المللی ۶۲
- مبحث چهارم: قلمرو انتساب اعمال ارگان‌ها و کارکنان بین‌المللی ۶۴
- گفتار اول: اعمال رسمی و خصوصی ۶۵
- گفتار دوم: نقش اختیارات در انتساب عمل به سازمان ۷۰
- فصل دوم: مسؤولیت سازمان‌های بین‌المللی در حقوق بین‌الملل ۸۰
- مبحث اول: مسؤولیت در نظام حقوقی بین‌المللی ۸۲
- مبحث دوم: استاده‌ها از اصول مسؤولیت بین‌المللی دولت‌ها در مورد سازمان‌های بین‌المللی؟ ۸۶
- فصل چهارم: مسؤولیت بین‌المللی سازمان‌های بین‌المللی ۹۲
- مبحث اول: تخلف بین‌المللی سازمان ۹۵
- مبحث دوم: عدم تأثیر منشأ تعهدات ۹۷
- مبحث سوم: توجیه‌پذیر نبودن استناد سازمان به مقررات داخلی ۹۸
- مبحث چهارم: مسؤولیت ناشی از اعمال منع‌نشده در حقوق بین‌الملل: تعدیل رکن قانونی مسؤولیت سازمان؟ ۱۰۰
- فصل پنجم: در جست‌وجوی مرز میان مسؤولیت بین‌المللی سازمان و اعضای آن ۱۰۶
- مبحث اول: فرضیه اولیه - نفی مسؤولیت اعضاء در قبال اعمال سازمان ۱۱۰
- گفتار اول: استقلال شخصیت حقوقی سازمان از اعضا ۱۱۰
- گفتار دوم: پیش‌بینی فقدان مسؤولیت اعضاء در سند مؤسس: تقویت یا تضعیف فرضیه؟ ۱۱۴
- مبحث دوم: ابهامات فرضیه و امکان طرح مسؤولیت اعضاء سازمان ۱۱۸
- گفتار اول: موافقتنامه‌های مختلط و توزیع صلاحیت میان سازمان و اعضاء ۱۲۰
- گفتار دوم: التزام اعضاء به موافقتنامه‌های متعقده توسط سازمان؟ ۱۲۷
- گفتار سوم: مسؤولیت‌های ناشی از اجرای تصمیمات سازمان توسط اعضاء ۱۲۹
- گفتار چهارم: اعمال نظارت اعضاء بر سازمان و تأثیر آن بر انتساب مسؤولیت ۱۳۶

مبحث سوم: همزیستی مسؤولیت سازمان و اعضا: رژیم‌های مسؤولیت ثانوی و تضامنی ...	۱۳۹
فصل ششم: عوامل رافع وصف متخلفانه اعمال ارتكابی سازمان‌های بین‌المللی	۱۴۸
مبحث اول: اقدامات متقابل	۱۵۱
مبحث دوم: حوادث غیر مترقبه و فورس ماژور	۱۵۷
مبحث سوم: دفاع مشروع	۱۶۰
مبحث چهارم: حالت ضرورت	۱۶۴
مبحث پنجم: وضعیت اضطراری	۱۶۶
مبحث ششم: رضایت و تقصیر قربانی	۱۶۸
فصل هفتم: آثار و نتایج مسؤولیت سازمان‌های بین‌المللی	۱۷۲
مبحث اول: لزوم جبران خسارت و محدودیت امکانات سازمان‌های بین‌المللی	۱۷۴
گفتار اول: دوم: جبران خسارت	۱۷۴
گفتار دوم: تقابل اصل اول دوم جبران خسارت با اصل کارایی سازمان‌ها	۱۷۵
مبحث دوم: شیوه‌های جبران خسارت	۱۷۹
گفتار اول: اعاده وضع به حالت سابق	۱۷۹
گفتار دوم: پرداخت غرامت	۱۸۱
گفتار سوم: جلب رضایت زیان‌دیده	۱۸۴
مبحث سوم: توسل مقدماتی به مراجع ذیصلاح سازمان جهت جبران خسارت	۱۸۵
نتیجه	۱۹۰
نمایه	۲۰۱
فهرست منابع	۲۰۷
۱. فارسی	۲۰۷
۲. لاتین	۲۱۱

مقدمه

اصولاً سازمان‌های بین‌المللی نظر به اهدافی که برای نیل به آنها ایجاد شده‌اند، نهادهایی فرازمانی به شمار می‌روند. حفظ صلح و امنیت، ارتقای بهداشت، اعتلای آموزش، حفاظت از محیط زیست، نیل به توسعه، حمایت از حقوق بشر، توسعه روابط تجاری و اقتصادی بین‌المللی، اجرای عدالت کیفری و ... آرمان‌ها و ارزش‌هایی نیستند که ظرف و محدوده زمانی معینی داشته باشند. پایداری و دوام ابدی خصیصه ذاتی این ارزش‌ها به شمار می‌رود. بر همین اساس، عمدتاً در اسناد مؤسس سازمان‌های بین‌المللی زمان معینی برای حیات سازمان تعیین نمی‌شود. با وجود این، هویت و تعداد سازمان‌های بین‌المللی ثابت نمی‌ماند و دستخوش تغییر و تحول می‌شود. چه بسیار سازمان‌های بین‌المللی که مدت کوتاهی در جامعه بین‌المللی زیسته‌اند و حیاتشان خاتمه یافته است، و چه بسیار سازمان‌های بین‌المللی‌ای که در آینده جای خود را به سازمانهای جدید دهند. بنابراین توجه به جنبه‌های حقوقی انحلال و جانشینی سازمان‌های بین‌المللی امری ضروری قلمداد می‌گردد.

از سوی دیگر مخاطراتی که در ماهیت اقدامات و فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و نیز تنوع عرصه‌های فعالیت سازمان‌های بین‌المللی نهفته و احتمال نقض حقوق دیگران

و ورود خسارات را افزون ساخته، توجه عمیق و گستره به مسؤولیت سازمان‌های بین‌المللی در حقوق بین‌الملل را ضروری می‌نماید. مخاطرات نهفته در فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی، بیش از پیش فزونی یافته و به بحث مسؤولیت بین‌المللی آنها جلوه‌ای جدید داده است.^۱ رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در سال ۱۹۴۹ در قضیه جبران خسارات وارده به کارمندان سازمان ملل متحد، با تأیید شخصیت بین‌المللی سازمان،^۲ این حقیقت اساسی را نمایان ساخت که مسؤولیت بین‌المللی سازمان‌ها از این حیث نیز برای جامعه بین‌المللی حایز اهمیت است که سازمان‌ها، «شخص حقوقی بین‌المللی» هستند.^۳

در این زمینه غلد در موضوع انحلال و جانشینی، و نیز مسؤولیت سازمان‌های بین‌المللی از جنبه‌های مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

1. N.B. Krylov, "International Organizations and New Aspects of International Responsibility". In William E. Butler (ed), *Perestorika and International Law*, Martinus Nijhoff, 1990, p. 121.

شایان ذکر است که در اواخر دهه ۱۹۹۰ بعد از بحران بولی آسیا و وقایع ذی‌ربط، نهادهای مالی بین‌المللی و به ویژه صندوق بین‌المللی پول به شدت مورد انتقاد قرار گرفتند.

2. ICJ Reports, 1949, p. 179.

۳. بنابراین، هر چند شکاف در یک‌تازی دولت‌ها در جامعه بین‌المللی، مرهون طرح افراد انسانی، شرکت‌های فراملی، سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، اقلیت‌ها، و جمعیت‌های بومی در کنار سازمان‌های بین‌المللی (دولتی) بوده است، لیکن سازمان‌ها به علت برخورداری از شخصیت حقوقی بین‌المللی و تأثیر واقعی و مهم در مسایل جهانی مقام و منزلتی خاص دارند.

International Law Association, Report of the Sixty-Eighth Conference, "Accountability of International Organisations", Taipei Conference, 1998, p. 596.